

LUCIDA

INTERVALLA

PRILOZI ODELJENJA ZA
KLASIČNE NAUKE

29
(1/2004)

FILOZOFSKI FAKULTET
U BEOGRADU
2004

Milica Kisić

»Oruđe krepkih težaka«: Vergilijeve *Georgike*, knjiga I

Abstract. Being the preface to a Serbian translation of Virgil's *Georgics*, Book One, this essay acts as an introduction to ancient didactic poetry in general. It presents the main characteristics of the genre and provides the reader with a short overview of didactic epic throughout Greek, Hellenistic and Roman periods. Another part deals with different readings of Virgil's *Georgics* which for many years have been a source of fierce controversy. The ambiguity of the poem should be understood as a product of poet's personal attitude as well as the result of a complex engagement with earlier writers in the didactic tradition: Hesiod, Aratus and above all Lucretius. The work admits both optimistic and pessimistic reading without enforcing either of them. Virgil 'doesn't assert anything', he rather 'searches and poses a question'.

Key words: Ancient didactic poetry, Virgil's *Georgics*, Hesiod, Aratus, Lucretius, Ambiguity.

I Moderni estetizam, doduše uz razumnu dozu opreza, isključuje didaktičku poeziju iz oblasti »uistinu pesničkog«. Danas zapostavljeno i nevoljeno čedo epike, ona nailazi na interesovanje uskog kruga stručnjaka: i najlepší biseri ovog podžanra tek zapremaju police uglednih biblioteka i više su predmet rutinirane hvale no što su sa radošću čitani. Kao razlozi za ovaj jednodušan, gotovo konspirativan nemar najčešće se navode činjenice poput te da je didaktička poezija, budući poreklom iz usmene književnosti, bila namenjena javnim recitacijama, pa u današnjim uslovima gubi na efektu i snazi; potom se pominje izbor tema dalekih od savremenog čitaoca, sviknutog da do drevnih civilizacija doseže samo već oprobanim mostovima prepoznavanja vanvremene i elementarne ljudske emocije; konačno, tu je i odsustvo uobičajenog narativnog elementa, kao i osovine glavnog heroja – stuba nosača svake predstave o epu. Biću toliko slobodna da smatram kako bi samo drugi navedeni razlog, odsustvo univerzalne vrednosti, bio dovoljno jak da obrazloži ovakav tretman, ali se on, posebno u slučaju Vergilijevih *Georgika*, sa lakomćom da oboriti. Sklonija sam da okrivim predrasude i lenjost: najpre spontanu odbojnost čitalaca svih uzrasta prema poeziji koja po definiciji

valja da nečemu pouči, potom površnost i tromost kao posledice aktualne kulture koja pojednostavljuje, filtrira i servira gotova rešenja uveliko nestrpljivim konzumentima.

Didaktička poezija nastaje još u vreme nepismenosti, kao svojevrsna mnemotehnika, i čuva uspomenu na doba verovanja u snažno magijsko dejstvo ritmičke fraze. Poznato je da su keltski druidi zakone i verska učenja predavali u stihovima. Isto važi i za indijske bramane, Konfučija i američke Indijance. Otac didaktičkog epa u Grčkoj bio je, naravno, Hesiod. Spevom *Poslovi i dani* je u VIII veku pre n.e. uspostavio paradigmu za sve što je u okviru antičke didaktičke poezije uopšte pisano čak do III veka n.e. (pa i kasnije, ukoliko tu uvrstimo i hrišćanskog pesnika Prudencija, te njegove poeme *Apoteoza* i *Hamartigenija* iz IV–V veka). Obrazac je najpre podrazumevao heksametar kao stih, format speva od 500 do 1000 heksametara i detalj da čitav stajе u samo jednu knjigu. Pomenuti kliše je kasnije razbio Lukrecije epom *De rerum natura* u šest knjiga, iako je svaka pojedinačno brojala upravo propisani broj stihova. Kroki uobičajenog didaktičkog speva bi podrazumevao: uputstvo, pouku kao cilj; ozbiljan ton i zasnovanost pouke na naučnoj teoriji, religijskom ili filozofskom učenju, poznavanju kakve veštine i sl.; jasan, prepoznatljiv i sveprisutan glas instruktora; generalizovanu ili konkretnu ličnost onoga ko je poučavan; konačno i posvetu (koja katkad i izostane).

U tako jasno postavljene okvire svaka je epoha utiskivala osobeni stilski i istorijski pečat; uslovno rečeno, didaktička se poezija može hronološki podeliti u tri faze, mada se i unutar njih daju prepoznati nijanse razlika.

Prva se može okarakterisati kao helenska ili usmena faza, a podrazumeva Hesioda te tri pompezna filozofska speva Ksenofana, Parmenida i Empedokla (VI, V vek pre n.e.). Bez obzira na posve različitu tematiku Hesiodovog od epova trojice presokratovaca, sve ih na okupu nedvosmisleno drže ozbiljnost i beskompromisna vera autora u sopstvene reči. Ta je samouverenost gotovo neljudski pravolinijska, dogmatična, bez užasa i lepote unutrašnjeg konflikta. Ovu fazu, u većoj meri nego ostale, definiše ličnost pesnika, dok su zahtevi ne preterano komplikovane svakodnevice još uvek u njenoj senci: nebitno da li je reč o duboko pobožnom,

melanholičnom pravedniku Hesiodu, posprdnom Ksenofanu, koji bez milosti ismeva grčki teološki antropomorfizam, ili zavodljivo suludom Empedoklu, koji se u spevu i svakodnevnici postavlja i predstavlja kao božanstvo. Svima im verujemo, a to je osnovni uslov da neko umetničko delo uspe.

Druga se faza naziva helenističkom, a kao i celu epohu oslikavaju je načela Kalimahove poetike: neizostavna erudicija (neretko sama sebi svrha), forma koja izbija u prvi plan te marginalizacija sadržine, distanca od realnog života – zasnovanost temeljnih postavki isključivo na knjiškom znanju. Helenizam je trijumf pismenosti i brižljivog eklekticizma: didaktički spevovi su sada namenjeni eliti i to za čitanje, ne slušanje. Zanimljiv je podatak da neki pesnici stihove čak i vizuelno uobličavaju u slike oltara, jaja i sličnog, a glavni predstavnici našeg ogranka epike, Arat i Nikandar, neretko koriste akrostih. Hesiod ostaje uzor u pogledu jezika, dijalekta i metra, ali se svrha gubi: didaktički spev ne teži da uistinu pouči (duhovit je i simpatičan komentar dvojice prevodilaca Nikandorovih *Pesme o divljim zverima* i *Lekova od trovanja* na engleski da bi se žrtva zmijskog ujeda našla u opasnoj poziciji ukoliko bi konsultovala Nikandrove spevove); ne čujemo onaj ubedljivi glas pesnika koji mu neizbežno ogoljava i ličnost, kroz šumu informacija društvo nam pravi tek njegov elegantno distancirani intelekt. Poete ne žive svoja dela, samo ih pišu.

Poslednja, rimska faza, daleko je najkomplikovanija i vešto izmiče lagodnim generalizacijama. Radi lakše orijentacije, valja je podeliti na četiri etape. U prvu bismo smestili ne posebno važan Ciceronov prevod Aratovog astronomskeg speva *Pojave*, te čuveni ep *De rerum natura* Tita Lukrecija Kara. Dostojno divljenja, delo obuhvata celokupno Epikurovo filozofsko učenje – fiziku, gnoseologiju, u nešto manjoj meri etiku. Po izboru teme, racionalističkoj kritici aktualne religije i čvrstoj veri Lukrecijovoj u stav koji zastupa, *De rerum natura* nalikuje već pomenutim spevovima presokratovskih filozofa. Ono što ga čini jedinstvenim i velikim, a što po svemu nadrašta okvire didaktičke poezije, je uzvišena i duboko humana ambicija – da ljudski rod oslobodi straha od smrti. Na ličnom planu spašen, iz svoje perspektive »na brdu«, Lukrecije nesebično propoveda onima »u podnožju«. Uspeva da pravim čudom objedini ozbiljan naučni

entuzijazam i poetski talenat, te ih u proročkom zanosu izliva u spev. Ostavio je snažan utisak na potonje pesnike, posebno Vergilija, o čemu će podrobnije biti reči.

Drugu etapu obeležavaju *Georgike* i Ovidijev nedovršeni ep *Praznični kalendar*. U elegijskom distihu, isprva zamišljen u dvanaest knjiga (za dvanaest meseci) i posvećen Tiberijevom posinku Germaniku, *Praznični kalendar* predstavlja jedino Ovidijevo delo koje se barem donekle uklapalo u program Avgustove restauracije. U maniru Kalimahovih *Uzroka*, spev otkriva poreklo rimskih običaja i praznika, srećno spajajući astronomiju, istoriju i legendu. Ovidije idealizuje i stilizuje prošlost, no bez iskrenog pijeteta, na trenutke ne može da odoli da ne ismeva pučku glupost i praznoverice. Prvih šest knjiga pesnik odnosi sa sobom u progonstvo, ali delo nikada ne dovršava.

Ironijski odmak i tematika zabave i dokolice definišu treću etapu rimskog didaktičkog pesništva. Najbolje je ilustruju predstavnici: Horacije sa *Pismom Pizonima* te Ovidije i *Umeće ljubavi*. Prvo je svojevrsna teorija književnosti, rimska *Ars poetica* – oslanjajući se na postavke antičkih teoretičara Aristotela i Neoptolema iz Pariona, Horacije iznosi kritički osvrt na sveukupnu rimsku poeziju. Čini to sebi dosledno, u razigranom i duhovitom maniru: istovremeno je ozbiljan i šaljiv, distanciran i familijaran, sa lakoćom se poigrava učenim jezikom i žargonom. Ovidije pak parodičnim i frivolnim spevom *Umeće ljubavi* samo potvrđuje reputaciju najnepodobnijeg pesnika Avgustove epohe. Naivno subverzivan, mangupskog šarma, ep kroz lično iskustvo i praksu autora valja da čitaoca pouči kako da bez mnogo napora zadobije i održi naklonost ljubavnice. Polazi od arogantne postavke da se »svaka žena može osvojiti« i u mnogome slični kakvom stihovnom lovačkom priručniku. Ozbiljnost, etika i sentimentalnost su isključeni. Suvišno je napominjati do koje mere se *Umeće ljubavi* kosilo sa pogledima i težnjama krutog i suvog Oktavijana Avgusta, pa je po nekim mišljenjima upravo ovaj spev bio presudan razlog za Ovidijevo doživotno progonstvo.

Konačno, rimsku fazu didaktičke poezije zaključuju epovi o lovu i ribolovu Gracijana, Opijana i Nemezijana. Sve ih u srži zaokuplja antagonizam instinkta i naučenog, stihije i veštine: u svetu životinja vlada prin-

cip nagona i haosa, a čovek, kao nosilac principa umeća i razuma, taj neprijateljski i opasni svet nadvladava i kultiviše. Lov se uzdiže na nivo simbola i igra gotovo ritualnu ulogu zbližavanja ljudi sa bogovima. Nemezijan, poslednji u nizu pesnika, daruje svom spevu i melanholično-eskapističku dimenziju. Lov je za njega ujedno i beg od paradoksalnog samovanja među ljudima, način da se umakne dekadentnom i komplikovanom životu Rima.

II *Felix qui potuit rerum cognoscere causas*
 atque metus omnis et inexorabile fatum
 subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari:
 fortunatus et ille deos qui novit agrestis
 Panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores. (Verg. *Ge.* II.490–4)

Ako je verovati antičkim biografima, Publija Vergilija Marona bismo portretisali kao omanjeg, punačkog čovečuljka tamne puti i pitome fizionomije. Kažu da je bio nežnog zdravlja, skroman, povučen i stidljiv poput devojke (u Napulju su ga zbog čednosti zvali Partenijem). Ovakav opis i nehotično asocira na slike francuskih realista ili rana platna Vincenta Van Goga sa prizorima iz seoskog života, na ona svakodnevna, umorna lica koja odišu jednostavnom i primitivnom lepotom. Teško je u tim crtama na prvi pogled prepoznati besmrtnog Pesnika. Rođen 70. godine pre n.e. u malenom mestu kraj Mantove, dete skromnog lončara, Vergilije je ipak stekao zavidno obrazovanje. Završio je retorsku školu te bio detaljno upućen u stoičku i epikurejsku filozofiju. Kao mladić je prošao kroz uobičajeno kolebanje oko svog budućeg poziva. Pobedio je pesnički talenat, inteligentno protkan retorikom i filozofijom, ali nikad ozbiljnije narušen izveštačenom erudicijom. Po dolasku u prestonicu druguje sa Kornelijem Galom, Varonom, Azinijem Polionom, Mecenom te samim Oktavijanom Avgustom. Ovaj mudro koristi Vergilijev dar za politiku obnove Rima iscrpljenog od užasa građanskih ratova. Pesnik ubrzo postaje slavan i imućan, no to ne menja njegov skroman i samotnjački život. Umire 19. godine pre n.e. na putu iz Atine u Rim. Sahranjen je u Napulju. Njegov je jednostavni život sasvim očekivano postao predmet mistifikacije i legende: u srednjem veku se ozbiljno verovalo da je bio čarobnjak (samo pesnikovo ime sa srednjevekovnom transkripcijom

Virgilius asocira na *virgo* »devojka«, imajući u vidu da su čednost i askeza važni preduslov za čudotvorstvo, te i na *virga* »čarobni štap«). Lepa je i poetična priča da je majka, noć pred pesnikovo rođenje, sanjala da je rodila lovorovu granu, koja se pri prvom dodiru sa zemljom razvila u krošnju povijenu od cveća i voća. Konačno, Vergilijev grob u Napulju postaje centar posebnog kulta i svetkovina. Suvišno je napominjati do koje mere je sećanje na Vergilija zablistalo u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*. U kolektivnoj svesti evropske civilizacije, njegovo je ime ustoličeno kao sinonim za poeziju samu.

Didaktički se spev *Georgike* smatra najvrednijim i najzreljim Vergilijevim delom. I onda kada su tokom XIX i XX veka *Eneida* i *Bukolske pesme* izgubile u naučnim krugovima na svojoj ceni, *Georgike* su zadržale neprikosnoveno visok status. Spev je u poslednjih dvadeset godina bio predmet oštrog sporenja među latinistima i otvorio čitav ambis različitih iščitavanja. Postavljala su se pitanja treba li ep okarakterisati kao optimističan ili pesimističan, subverzivan ili prorežimski, kao panegerik sili Rima ili gorku kritiku nasilja i imperijalizma. Kako ćemo utvrditi, slepo opredeljivanje za bilo koji ekstrem bi u slučaju *Georgika* bilo površno pojednostavljivanje. Spev je Vergilije sastavljao čitavih sedam godina. Biografi kažu da bi izjutra izdiktirao veliki broj stihova, a potom ih celog dana doterivao i svodio, skromno se šaleći na svoj račun da on, poput medvedice, rađa ružnu decu, a onda ih povazdan liže i udešava. Koristio se obimnom literaturom: proznim priručnicima Katona i Varona, Aristotelovom *Istorijom životinja*, Teofrastovom *Istorijom biljaka*, a poseban su uticaj na njega izvršili Hesiodov spev *Poslovi i dani*, Lukrecijev *De rerum natura* i Arat sa astronomskim epom *Pojave*. Tradicija i tri zavađena glasa – konzervativno pobožnog Hesioda, racionalnog naučnika Lukrecija i stoika Arata – kao da neprekidno odzvanjaju Vergilijevim bićem, razapinju ga i neizbežno čine strukturu *Georgika* polifonom. Ta se polifonija mora tumačiti kao mnogo više od intertekstualnosti i pukog razmetanja erudicijom: pesnik ima vanvremenu, hamletovsku dilemu sam sa sobom. Takođe valja naglasiti da ga oslanjanje na izvore nikako ne čini kompilatorom. On kao da od oparanog konca najrazličitijeg porekla i boja virtuozno тка sasvim jedinstven čilim sa smelom šarom sopstvenog portreta.

Posvećen seoskom životu, jasne ekspozicije, mada ne uvek sistematičan, spev obuhvata četiri knjige ili pevanja. Sadržaj je precizno izložen već u prvih nekoliko stihova. Prva knjiga nam daje detaljna uputstva i savete o zemljoradnji. Muzičke kompozicije, efektnih ekskursa, snažne unutrašnje logike, ona ostavlja utisak uspele kompaktne celine. Preostala tri pevanja su nešto labavije strukture, no to nimalo ne narušava estetski doživljaj. Drugo obrađuje temu voćarstva i vinogradarstva: nakon invokacije Baha, niže se popis najrazličitijih vrsta drveća i podneblja pogodnih za njihov rast, da bi, zarad izbegavanja monotonije, usledio nadahnut ekskurs sa pohvalom Italiji. Slika pesnikove otadžbine kao zemlje izuzetne lepote, blage klime idealne za uzgajanje svih mogućih useva i inače predstavlja topos u literaturi Avgustove epohe: nalazimo je kod Varona, Propercija, Strabona, Vitruvija, Plinija, Dionisija iz Halikarnasa i čitavog niza drugih pisaca. Iako konvencionalna, Vergilijeva se enkomija ipak izdvaja po hiperboličnosti. Rasplinut u iskrenom patriotizmu, sa čestim digresijama o veličini Rima, on peva o obećanoj zemlji večitog proleća, reka bogatih zlatom i srebrom, tako plodnoj da rađa dva puta godišnje. Drveće i vinova loza se tek naziru kao slučajni detalji u ovom pejzažu. Zaokret ka centralnoj osovini pevanja nastupa kroz podatke i obradivosti različitih vrsta zemljišta, te ponovni osvrt na već pobrojano drveće. Pompezno najavljena nega masline rešava se u svega pet stihova, da bi se konačno prešlo na savete o gajenju voća. Pevanje okončava panegirik seoskom životu. Idilični i skromni život ratara ovde se postavlja kao oštra antiteza destrukciji građanskih ratova, jednostavnost i toplina sela oživljavaju one zaboravljene, elementarne ljudske vrline koje su izgradile moć Rima.

Treća je knjiga *Georgika* posvećena stočarstvu: pesnik najpre vrši podelu marve na krupnu i sitnu, pri čemu prvoj grupi ukazuje više vremena i pažnje. Posebno je zanimljiv poduži ekskurs o telesnoj strasti i nekontrolisanim nagonima životinja. O tome će više biti reči nešto kasnije, baš kao i u okviru poređenja Vergilijeve sa postavkom Opijana na istu temu. Uzgoj sitne stoke je obrađen sistematičnije, digresije su efektnije i sažetije, uopštena priča o ispaši odvodi Vergilija u dve živopisne minijature – sliku leta libijskog i zime skitskog pastira. Završnica je daleko tu-

robnija: u Lukrecijovom maniru, narativ za sebe, pred nama iskrsava apokaliptični prizor masovnog pomora životinja od epidemije kuge.

Veština pčelarstva, najzad, nalazi svoje mesto u poslednjem pevanju *Georgika*. Nakon kraće apologije što delo sasvim izostavlja obradu vrtova, Vergilije pripoveda o prirodi i životu pčela. Košnica postaje Rim u malom, akcenat se stavlja na zavisnost pčelinje države od kralja (tada se nije znalo da poredak pčela počiva na principu matrijarhata), što je nedvosmislena aluzija na ličnost Oktavijana Avgusta. Poduže finale četvarte knjige, a ujedno i speva, čini epilij o Aristaju. Isprva je Vergilije namera-
vao da Georgike zaokruži posvetom prijatelju Korneliju Galu, no nakon tragičnog samoubistva i javne sramote njegove, ep dobija završnicu helenističkog senzibiliteta. Školski primer aleksandrijske škole (kasnije i neoteričke), epilij ima uobičajenu prstenastu strukturu: priča o Aristaju je okvir za unutrašnju pripovest o Orfeju i Euridici. Epizoda Aristajevog silaska u Podzemlje kao da Vergiliju služi poput skice za kasnije, maestralno šesto pevanje *Eneide*. To važi i za naturalistički opis pčelinjeg boja – istu dinamiku i vrevu prepoznamo u završnim knjigama pesnikovog nacionalnog epa.

Pažljivijem čitaocu *Georgika* ne mogu da promaknu matematička pravilnost i simetrija njihovog tkanja, tim pre što one u sebi nose i ključ za puno razumevanje i odgonetanje povremeno uznemirujuće protivrečne sadržine. Tako, primera radi, prva i treća knjiga započinju podužim uvodima koji se direktno bave predmetom speva i obe odišu sumornom i mračnom atmosferom, dok se druga i četvrta sa kraćim uvertirama odlikuju daleko vedrijim tonom. Unutar trećeg pevanja nailazimo na oštru antitezu slika ljubavi i smrti životinja, motivi mita o Zlatnom dobu i naraštajima ljudskog roda se provlače u 125. stihu prve, a potom na istom mestu u četvrtoj knjizi. Lako upada u oči i detalj da su posvete Meceni simetrično raspoređene u spevu po formuli I,2; II,41; III,41; IV,2.

Forma *Georgika* nalikuje igri ogledalom, definicija sadržine se najbolje može opisati kao neprekidna smena svetlosti i senke. Završnice pevanja su u međusobnoj opoziciji: prva iznosi turobnu sliku degradacije i degeneracije poljoprivrede u uslovima rata, druga je romantična i sentimentalna oda seoskom životu; treća je ponovni prizor kraha i propasti, ovoga

puta sasvim lišene faktora ljudske odgovornosti i mogućnosti kontrole, dok je finale četvrte knjige, a ujedno i epilija o Aristaju, puno optimizma – povratak njegovih izgubljenih pčela nalikuje čudesnom vaskrsenju nakon teških muka i nedaća. Zanimljivo je da isti postupak srećemo upravo kod Lukrecija: stalno suprotstavljajući krajnosti treba da podvuče razliku između lutanja u mraku beznađa i neznanja i prosvetljenja koje ljudima nudi razumevanje Epikurove filozofije, te da, što je još važnije, metaforično uravnoteži principe života i smrti kao srž prirodnog kosmičkog ciklusa. »Svaki se dan«, poručuje on, »plač novorođenčadi meša sa pogrebnim lamentima.« Lukrecije sa spokojem naučnika saopštava odgovore, Vergilije sa nemirom pesnika samo postavlja pitanja. Motiv za njegove česte osvrte na *De rerum natura* i traženje spasa u Epikurovoj istini treba prepoznati u pesnikovim intimnim strepnjama, ne u pukom šablonu širokog obrazovanja i literarne tradicije. Nije li, uostalom, slatko iskušenje usvojiti siguran, uverljiv i konačan sistem primenjiv na sveukupan bitak, takav da isključuje mučnu tajnovitost božje volje i mogućnost čuda, a procese pretvara u pravilne i predvidive ciklične kretnje?

III *Refert nobis victor quid possit oriri,
quid nequeat, finita potestas denique cuique
quanam sit ratione atque alte terminus haerens.* (Lucr. I,75–7)

Ta je melodija dovoljno divna da utoli apetite te uspokoji i najnezajajljivijeg Kerbera razuma u smrtniku. Tako je i sa Vergilijem. Ostaje, međutim, večito gladna čežnja, više čulo koje u pojavnim svetovima nazire varljivi šapat bogova ili mu se, u trenucima duge i hladne ćutnje, nada. Snažna vera pesnikova počiva tek na krhkoj slutnji, um joj se suprotstavlja životom samim, pa ipak, bez prestanka vode sasvim ravnopravnu borbu. Slika unutrašnjeg konflikta, tako lična i hrabra, izranja i iz najprozaičnijih deonica *Georgika* tvoreći možda logičku kakofoniju, ali i besmrtno saglasje lepote sa lepotom. Upravo ta uzvišena ambivalencija čini delo neprolazno vrednim i bliskim čitaocima svih vremena.

Nesavršenstvo i rugoba sveta, po Lukreciju, samo su dokaz da bogovi u njemu nemaju nikakvog učešća. Sasvim prigriliti takvu istinu znači udariti temelj ljudskoj sreći. Istorija civilizacije nosi evolutivno obeležje:

napredak je rezultat slučajnih otkrića i elementarne inteligencije. Zlatno doba iz Hesiodovog speva nikada nije postojalo. Zemlja je, doduše, nekada uistinu spontano rađala, nije bilo rata i zemljoradničke veštine, ali su ljudi umirali od gladi, ili se iz neznanja trovali. Pozitivne novine kao jezik i poljoprivreda sa sobom povlače zla poput rata i religije. Otkriće metalurgije (baš kao i svaki pomak napred) u sebi nosi prirodni dualizam: izradu konstruktivnog oruđa ili destruktivnog oružja. Čovek ima punu mogućnost izbora i kontrole sveta oko sebe, a ona počiva u razumu (Lukrecijev *ratio*).

Vergilije je daleko složeniji. Jupiter je Otac koliko i Krvnik. On je blago i pravedno božanstvo koje smrtnicima dodeljuje dva idealna klimatska pojasa za život i uspostavlja nebesku harmoniju iz koje ratar čita sigurna znamenja i upute. Istovremeno, to je i kapriciozni gromovnik od kojeg se ledi krv u žilama. Oluja u prvoj knjizi Georgika simbolizuje i ratnu stihiju. Vergilije nepogrešivo sluti nadnaravnu vezu ljudskog i prirodnog rušilačkog principa. Stradaju bez razlike i krivi i nevini, i rđavi i vrli. Cerera bdi nad revnosnim ratarom, bogovi se oslovljavaju sa *praesentia numina*, topli su i bliski ljudima, no isto tako ne haju što se proliva krv i čak im se upućuje vapaj: *saltem ne prohibete!* Pesnik postavlja pitanje može li se uopšte izbeći fenomen rata, kad i princip blagostanja u miru iziskuje večitu borbu čoveka sa destruktivnim silama prirode. Ratar i ratnik izrastaju iz istog korena. Uostalom, Vergilije ne krije svest o razumevanju nasilja kao neizbežnog stepenika do sjaja i veličine Rima. Čak se i prema građanskim ratovima odnosi sa izvesnom dozom ambivalencije: sa neskrivenom tugom peva o zapuštenim njivama koje navodnjava krv, srpovima prekovanim u mačeve, namerno suprotstavlja životvorno i jalovo kroz izbor epiteta u antitezi *gravibus rastris* i *galeas inanes*, da bi neposredno zatim podvukao divljenje ratara pred silnim kostima palih ratnika. Sličan je i njegov pogled na ličnost Oktavijana Avgusta kao spasitelja i obnovitelja posrnulog Rima. U uvodu ga neumereno slavi i kuje u zvezde, dok u finalu prve knjige, kroz metaforu nemoćnog vozara, pobesnelih konja i kočija koje se ne daju kontrolisati, izražava zebnju i neskrivenu sumnju u njegove sposobnosti.

Fenomen rada i njegovo poreklo takođe spadaju u zanimljive teme pr-

vog pevanja *Georgika*. Vergilijevi prethodnici Hesiod, Arat i Lukrecije po tom pitanju izražavaju posve različite stavove. Za Hesioda je pojava rada prokletstvo – božja odmazda za ljudsko zlo i Prometejevu krađu. Dakle, on ima nedvosmisleno negativan stav prema njegovom poreklu, u dokolici vidi idealno, no neodrživo stanje, nalik blaženoj sreći Adama i Eve pre progonstva iz Raja. Ipak, u realnim uslovima, pripadnik izvitoperenog Gvozdenog naraštaja ljudskog roda mora da prihvati neminovnost rada kao zasluženi udes i da mu se bez pogovora povinuje. U takvoj konstelaciji stvari, rad postaje uslov i ključ lične sreće te način da se smrtnik omili bogovima.

Arat pak drži da ovaj fenomen postoji i u Zlatnom dobu kao neizostavna komponenta idealnog življenja. U ostalim se segmentima priče u manjoj ili većoj meri poklapa sa Hesiodom: degradacija ljudskih naraštaja se ne opovrgava – već je Bronzana rasa prinuđena da počne da se hrani mesom bika, sadruga u oranju, boginja pravde napušta ljude i uznosi se u sazvežđe Device (ne sasvim kako to u Hesioda čine *Aidos* – Stid, i *Nemesis* – Pravedni Gnev).

Lukrecije, ukratko, kroz svoju racionalističku vizuru, rad tumači kao zlu kob koju čovek sebi nameće kroz sopstvene skućene ambicije i strahove. U njega se pojam rada javlja unutar pojma *rationis egestas*, troglave himere sačinjene od *metus, curae, labor*.

Vergilije isti fenomen posmatra na svež i jedinstven način. Okončavanje pasivne dokolice Saturnovog doba (mada uz blago provejavanje hesiodovske nostalgije) i komplikovanje života na zemlji oseća kao poseban vid božje ljubavi. Nešto poput visokih zahteva koje bi roditelj postavio detetu zavidnih potencijala. »Radom je prenuo polja, smrtnima visprenost dao«, to stoji u punoj suprotnosti sa negdašnjim stanjem dremaljive bezbrižnosti od samog pesnika nazvane »tupom obamrlošću«. Prepreke i tegobe, iznalaženje veština, oplemenjuju ljudski život, bude svest i stvaralačku snagu, približavaju smrtnike bogovima. Iako skopčan sa mnogim nedaćama, ne uvek izvesnog ishoda, rad je uslov za ostvarenje ljudskosti u svoj njenoj punoći. Nimalo ne čudi činjenica da je pojam rada, posebno težačkog, u svim epohama i kulturama po sebi podrazu-

mevao i snažnu etičku komponentu – jednostavnu čestitost, skromnost i čvrstu spokojnu pobožnost ratara.

IV Saglasja i razlike ljudskog i životinjskog sveta predstavljaju čest motiv u antičkoj literaturi. Instinkt i nekontrolisana strast kao nosioci životinjskog principa u čoveku javljaju se još u drevnoj epizodi Odisejeve posete čarobnici Kirki, glavna su osovina Apulejevog alegorijskog romana *Zlatni magarac*, a neretko su i ključ za metaforična iščitavanja velikog broja mitova (možda je najčuvenije Heraklitovo tumačenje dvanaest podviga Heraklovih). Presokratovci, Aristotel i Platon ističu misao, govor i pamćenje kao temelj superiornosti čovekove te kriterijum za uspostavljanje prirodne hijerarhije unutar svekolikog živog sveta. Stoička škola jednostrano objašnjava postojanje životinja kao isključivog izvora koristi za ljudski rod. Epikurejci, pak, u njima vide savršena ogledala prirode same, bića rasterećena licemerja, laži i praznoverica koja nagoni ispravno prepoznaju užitek kao vrhunsko dobro. Kinici su još radikalniji: životinjama pripisuju punu nadmoć, a u njihovom životu prepoznaju optimalnu paradigmu za čoveka.

Iako epikurejac, Lukrecije ne podleže sasvim ekstremnim nazorima te škole. Njegov je stav po razumnost najbliži Aristotelovom, no uz isticanje činjenice da čitav bitak deli isto izvoriste – majčinski princip Zemlje, te su i svetovi životinja i ljudi po sebi neraskidivo povezani. Vergilije odlazi korak dalje: uz snažnu empatiju i toplinu kao crte sopstvene ličnosti, pesnik u opisima koristi izrazito antropomorfične termine. Njegovi se mravi »plaše starosti u bedi«, krtice i miševi pod zemljom grade »domove« i »ložnice«, gavranovi se raduju prestanku kiše, košnica je minijatura prestonice. Vrhunac ovakvog pristupa je lament nad smrtnim ropcem bika istrošenog i ostarelog od neumornog rada za plugom:

*Quid labor aut benefacta iuvant? Quid vomere terras
invertisse gravis? Atqui non Massica Bacchi
munera, non illis epulae nocuere repostae:
frondibus et victu pascuntur simplicis herbae,
pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
flumina, nec somnos abrumpit cura salubris.* (Verg. *Ge.* III,525–30)

Ispunjen i čestit život bika postaje najpoželjniji mogući model ponašanja.

U drugim navratima, Vergilije ipak naglašava važnost kontrole hijerarhije. *Amor*, Strast, dovodi i životinje i ljude u stanje neuračunljivosti i pomame. Nestaje postavka o čovekovoj nadmoći, izaziva se Lukrecijev *ratio*, sumnja u moć samosavladavanja. Ždrebac u Vergilija postaje amblem nezadržive i nasilne telesne želje, čak se ističe i zanimljivost da se *hippomanes*, posebna supstanca koju u vreme parenja luče kobile, koristi za spravljanje smrtonosnog otrova. On u nagonu vidi antipod razumu, rušilačku silu našeg bića, no neophodnu za lepotu i intenzitet celine. Vergilije peva uvek aktualnu pesmu o nestalnosti i krhkosti civilizacije, te stvaralačkog uopšte. Na životinju u čoveku gleda iz neposredne blizine, sa iskrenim razumevanjem i bez truna prezira. Tek je smelost ustrajnog ukrotitelja put do stvarnog očovečenja.

Antropomorfistična tradicija Georgika odjek pronalazi i u *Spevu o lovu* opskurnog grčkog pesnika iz III veka n.e. Opijana. Postoje nedoumice po pitanju njegovog identiteta: veruje se da su postojala dva autora tog imena. Prvi je, navodno, iz Kilikije i pisac je epa *O ribolovu*, dok je naš Opijan dvorski poeta cara Karakale (211–217) i potiče iz Sirije. Neukusno hvalospelnog uvoda, *Spev o lovu* je i posvećen Karakali, sasvim beznačajnom vladaru iz dinastije Severa, i, sem podataka da je car lično svaki stih nagradio zlatnikom, o autoru ne znamo doslovno ništa. Delo obuhvata četiri knjige od po približno 500 heksametara i po svemu se uklapa u tradicionalne okvire didaktičke poezije. Prvo pevanje nas uvodi u svet lova i neophodne opreme, da bi usledili saveti i podaci o izboru konja i pasa. Druga knjiga ispituje narav i navike bezopasnih životinja poput bikova, jelena, antilope, gazele i sl., dok treća cilja na rizičniju lovinu u globalu. Konačno, poslednja knjiga iznosi sasvim konkretne detalje o hvatanju lava, leoparda, medveda, zeca, gazele te lisice. Uprkos težnji da sastavi tek suvoparan i svakodnevno primenjiv priručnik o lovu, realno težište Opijanovog speva postaje Eros. On peva o urođenoj čednosti konja ilustrujući je dirljivom pričom o užasu incesta, na bizaran način poistovećuje smutnju psa u proleće sa nedefinisanim nemirom porodilje. Hvali ustrojstvo koza i njihovu brigu o starim i nemoćnim jedinkama, pripoveda o snažnom materinskom instinktu majmunice te neobičnoj potrebi da se sasvim fokusira na smo jedno mladunče: ukoliko okoti

blizance, majka svom ljubavljju obaspe jedno, dok drugo mladunče napušteno skončava. Sa gađenjem kao rdave definiše životinje opsdnute karnalnom ljubavljju, bez sumnje aludirajući na isti *id* čovekove psihe o kojem sa mnogo manje moralisanja, a više saosećanja peva Vergilije: medvedice su u stanju da same izazovu pobačaj kako bi se vratile parenju, divlji magarac iz ljubomore ubija sopstveni muški porod, veprovi su oličenje odvratnosti telesne požude, zečice se pare i neposredno pre donošenja mladih na svet. Opijan suprotstavlja pojmove *techne* – veština, razboritost, i *lyssa* – mahnitost, strast. Čovek je kao uže nategnuto između boga i životinje. Za razliku od Vergilija, sa isključivošću kakvog hrišćanina, Opijan nema sluha da tu životinju razume i zavoli kako bi je na pravi način nadvladao. Ostrašćenost i neartikulisani animozitet čine njegovu misao slepom i skučenom. Pesnik drži da tvrd i nepokolebljiv razum pokorava životinju u čoveku i van njega. Uzrok njene slabosti traži u robovanju emocijama (interesantno je da u Ovidijevom *Umeću ljubavi* ista slabost od žena čini lovinu). Lov, dakle, nije simboličan način da se oslika samo trijumf intelekta i moralne snage, već i više kosmičko ustrojstvo. To je način da smrtnik barem na tren dosegne bogove.

Literatura

- BUDIMIR, M.—FLAŠAR, M., *Pregled rimske književnosti*, Beograd 1963.
- ČAJKANović, V., *Vergilije i njegovi savremenici*, Beograd 1930.
- GALE, M., *Virgil on the Nature of Things*, Cambridge UP 2000.
- HESIOD, *Poslovi i dani*, prev. A. Bazala, Zagreb 1970.
- HOPKINSON, N., *Greek Poetry of the Imperial Period*, Cambridge UP 1994.
- LUKRECIJE, *O prirodi stvari*, prev. A. Savić Rebac, Beograd 1951.
- PRESCOTT, H., *The Development of Virgil's Art*, New York 1963.
- SELLAR, W. Y., *The Roman Poets of the Augustan Age*, Oxford 1883.
- SREJOVIĆ, D.—CERMANOVIĆ, A., *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd 1979.
- TOOHEY, P., *Epic Lessons: An Introduction to Ancient Didactic Poetry*, London—New York 1996.

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
 uertere, Maecenas, ulmisque adiungere uitis
 conueniat, quae cura boum, qui cultus habendo
 sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
 5 hinc canere incipiam. uos, o clarissima mundi
 lumina, labentem caelo quae ducitis annum;
 Liber et alma Ceres, uestro si munere tellus
 Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
 poculaque inuentis Acheloia miscuit uuis;
 10 et uos, agrestum praesentia numina, Fauni
 (ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellae:
 munera uestra cano); tuque o, cui prima frementem
 fudit equum magno tellus percussa tridenti,
 Neptune; et cultor nemorum, cui pinguis Ceae
 15 ter centum niuei tondent dumeta iuueni;
 ipse nemus linquens patrium saltusque Lycae
 Pan, ouium custos, tua si tibi Maenala curae,
 adsis, o Tegeae, fauens, oleaeque Minerua
 inuentrix, uncique puer monstrator aratri,
 20 et teneram ab radice ferens, Siluane, cupressum:
 dique deaeque omnes, studium quibus arua tueri,
 quique nouas alitis non ullo semine fruges
 quique satis largum caelo demittitis imbrem.
 tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
 25 concilia incertum est, urbisne inuisere, Caesar,
 terrarumque uelis curam, et te maximus orbis
 auctorem frugum tempestatumque potentem
 accipiat cingens materna tempora myrto;
 an deus immensi uenias maris ac tua nautae
 30 numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule,

Bodrim šta useve čini, pod kojom da ore se zvezdom,
 kada bi najbolje bilo uz brestove lozice sviti,
 krupna marva il' sitna kakvo sve staranje traži,
 kakve veštine i znanja zahtevaju štedljive pčele,¹
 5 o svemu tome, Mecena,² ja pesmu započinjem ovu.
 Svetila blistava sjaja, vi, godine toka vodiči,³
 Liberu, Cerero blaga, ako li milost je vaša
 epirske smenila žire nabujalim pšeničnim klasjem,
 smešala ikada tok Aheloja⁴ s tek spoznatim grozdom,
 10 i vi, Fauni, božanstva što ratare sledite vazda,
 (s Faunima haj'te u korak, vi devojke, nimfe Drijade)⁵
 vaše ja darove pevam. Pa i ti, o Neptune bože,
 kome je prvom rzavog ždrepcu porodila zemlja,
 ranjena trozupcem! I ti, što belih ti junaca trista
 15 Keosa guste travnjake brsti, o, luga čvaru;⁶
 šume sad rodne Likaja ostavi, dodi nam, Pane,
 ako li mariš za Menal,⁷ ti, tegejskih stada pastiru;
 Minervo, ti što si prvo zasadila masline drvo,
 i ti, Triptoleme,⁸ prvi što pokaza oranje plugom
 20 krivim, te i ti, Silvane,⁹ što čempresa mladice nosiš,
 bogova družino cela, što njive nam čuvate budno,
 jedni hranite bilje što samo raste od sebe,
 drugi što poseje čovek škropite obiljem kiše!
 Ti, opet, Cezare,¹⁰ biraj, međ' bogove koje ti volja,
 25 čelo dok venac ti resi od majčinske¹¹ mirte ispleten:
 budnim da l' čuvaćeš okom i grad naš i zemlje još mnoge,
 te će te široki svet u zagrljaj primiti rado,
 vrli da budeš gospodar i žetve i godišnjih doba,
 ili će štovati tebe mornari ko morsko božanstvo,
 30 pred kojim pognuće glavu i sama daleka Tula,

teque sibi generum Tethys emat omnibus undis;
 anne nouum tardis sidus te mensibus addas,
 qua locus Erigonen inter Chelasque sequentis
 panditur (ipse tibi iam bracchia contrahit ardens
 35 Scorpius et caeli iusta plus parte reliquit);
 quidquid eris (nam te nec sperant Tartara regem,
 nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido,
 quamuis Elysios miretur Graecia campos
 nec repetita sequi curet Proserpina matrem),
 40 da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis,
 ignarosque uiae mecum miseratus agrestis
 ingredi et uotis iam nunc adsuesce uocari.

Vere nouo, gelidus canis cum montibus umor
 liquitur et Zephyro putris se glaeba resoluit,
 45 depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
 ingemere et sulco attritus splendescere uomer.
 illa seges demum uotis respondet auari
 agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
 illius immensae ruperunt horrea messes.
 50 ac prius ignotum ferro quam scindimus aequor,
 uentos et uarium caeli praediscere morem
 cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum,
 et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
 hic segetes, illic ueniunt felicius uuae,
 55 arborei fetus alibi atque iniussa uirescunt
 gramina. nonne uides, croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,
 at Chalybes nudi ferrum uirosaue Pontus
 castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
 60 continuo has leges aeternaque foedera certis
 imposuit natura locis, quo tempore primum
 Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
 unde homines nati, durum genus. ergo age, terrae
 pingue solum primis extemplo a mensibus anni
 65 fortes inuertant tauri, glaebasque iacentis
 puluerulenta coquat maturis solibus aestas;

Vale će silne dati Tetida zet da joj budeš,
Il' ćeš mesecima tromim sazvežđe dodati novo –
tamo gde zjapi praznina, između Deve i Klešta,
(to čak i Škorpion plamni pred tobom popušta stisak,
35 zvezdi ostavlja tvojoj više no dovoljno neba).¹²
Budi šta ti je volja – kad Tartar za kralja te neće,
nek te i ne skoli kobna njime da zavladaš želja,
pa sve neka je Grčka Jelisej nazivala rajskim,¹³
sve da se ni Prozerpina ne htede vratiti majci¹⁴ –
40 daj da lako mi teče pesma što smelo je počeh,
ratarima se sa mnom smiluj jer ne znaju puta,
svikni da bogom te zovu i sada već molitve njine!

U prve proleća dane, dok topi se led sa planina,
Zefir dok dodirom svojim njivama vraća mekotu,
45 bik neka zariče tada pod pluga teretom silnim
raonik da se zablista čim brazda ga umije prva.
Dvaput što iskusi studen i sunce što dvaput je peklo,
zemlja je konačno čula ratara molitve žudne,
obiljem bogata roda u ambar navaliće silno.
50 Pre nego gvozdeno ralo neznanu zapara grudu,
valja nam spoznati najpre vetrove, čudljivo nebo,
odlike zemlje i kakvo iziskuje oranje koja,
šta sve od useva rađa, a koji uspeti neće.
Ovde će prijati žitu, a tamo se grozdovi smeše,
55 drugde se mladice voća i travnjaka vlati zelene.
Kao i Tmol što nam daje šafrana mirise slatke,
Indija slonove kosti, mekoputi Arapi tamjan –
tako Kalibljani nagi gvožđe nude nam svoje,
Pont ulje dabrovo jako, a Epir pak najbolje konje.
60 Zakone večne je svakom priroda utkala mestu
u vreme još pradávnog ono, kada po pustome svetu
iš'o je Deukalion¹⁵ sve sejući kamen za sobom,
iz kojeg nikoše ljudi k'o stena tvrdoga kova.
S prvim prolećem zato nek bikovi zaoru snažni,
65 zemljišta bogatog plodnog tada nek stvaraju brazde,
prašno da potom ih leto dozrelim suncima prži.

at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
 70 hic, sterilem exiguus ne deserat umor harenam.
 alternis idem tonsas cessare noualis
 et segnem patiere situ durescere campum;
 aut ibi flaua seres mutato sidere farra,
 unde prius laetum siliqua quassante legumen
 75 aut tenuis fetus uiciae tristisque lupini
 sustuleris fragilis calamos siluamque sonantem.
 urit enim lini campum seges, urit auenae,
 urunt Lethaeo perfusa papauera somno;
 sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
 80 ne saturare fimo pingui pudeat sola neue
 effetos cinerem immundum iactare per agros.
 sic quoque mutatis requiescunt fetibus arua,
 nec nulla interea est inaratae gratia terrae.
 saepe etiam sterilis incendere profuit agros
 85 atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis:
 siue inde occultas uiris et pabula terrae
 pingua concipiunt, siue illis omne per ignem
 excoquitur uitium atque exsudat inutilis umor,
 seu pluris calor ille uias et caeca relaxat
 90 spiramenta, nouas ueniat qua sucus in herbas,
 seu durat magis et uenas astringit hiantis,
 ne tenues pluuias rapidiue potentia solis
 acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.
 multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis
 95 uimineasque trahit cratis, iuuat arua, neque illum
 flaua Ceres alto nequiquam spectat Olympo;
 et qui, proscisso quae suscitatur aequore terga,
 rursus in obliquum uerso perrumpit aratro
 exercetque frequens tellurem atque imperat aruis.
 100 Vmida solstitia atque hiemes orate serenas,
 agricolae; hiberno laetissima puluere farra,
 laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu

- Ne bude rodna li zemlja – plitko je brazdati treba
Arktur¹⁶ dok penje se nebom u rane jesenje dane:
tamo da ne guši korov pšenične klasove bujne,
70 ovde da malo bi vlage natopilo jalovi pesak.
Redom tako ćeš jednom da miruje pustiti ugar,
dokono da ti se polje skori od nerada sasvim;
druge ćeš godine opet zasejati zlačano žito
tamo gde brao si nekada sočiva mahune zvonke,
75 grahora semenke sitne i zrna oporog boba,
stabljike što su mu krhke, a čaure povazdan šušte.
Zemlja već postane posna od žetve lana i ovsa,
suše je nasadi maka omamljivim prožeti sankom –
smena će useva ipak da radove teške olakša!
80 Nemoj se stideti suvu da nahraniš đubrivom njivu,
mrki da pepeo sipaš na zemljište suvo i gladno.
Smenom se useva zemlji smirenost daje i spokoj,
i kad ne uzoreš polja zahvalnost izostati neće.
Korisno bilo je često da posno se zapali polje,
85 strnjike suve i lake pucketavi plamen da liže –
jer to probudiće njive potajnu snagu i rodnost,
ili će spržiti oganj bolesti njene sve znake
nestaće vlaga k'o znoj što samo je višak i bila.
Možda će vatre vrelina i tajne otvoriti pore,
90 nove čak utrti pute da sokovi struje do bilja,
ili joj dati čvrstinu i stegnuti žile što zjape
kiša da škodila ne bi i sunčeva pekla je žega,
studen i da bi Severca oštroj odolela ona.
Silno pomaže njivi ko pijukom razbija grudve,
95 posle ih potanko sitni i drljačom drvenih zuba –
ne bdi nad njime tek zalud Cerera s olimpskih visa.
Zemlji što brazdana već je isto to čini i ratar
svoje kad okrene ralo, pa celu je uzore snova –
vežbanjem stalnim pokornost održava njive i polja.
100 U dane najduže dažd, a zimi vedrinu, težaci,
išтите! Zimska suhoća, to njivi i pšenici godi:
zato bez ikakva truda rodnom se Mizija diči;

iactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.
 quid dicam, iacto qui semine comminus arua
 105 insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae,
 deinde satis fluuium inducit riuosque sequentis,
 et, cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
 ecce supercilio cliuosi tramitis undam
 elicit? illa cadens raucum per leuia murmur
 110 saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arua.
 quid qui, ne grauidis procumbat culmus aristas,
 luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 cum primum sulcos aequant sata, quique paludis
 collectum umorem bibula deducit harena?
 115 praesertim incertis si mensibus amnis abundans
 exit et obducto late tenet omnia limo,
 unde cauae tepido sudant umore lacunae.

 Nec tamen, haec cum sint hominumque bouumque labores
 uersando terram experti, nihil improbus anser
 120 Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris
 efficiunt aut umbra nocet. pater ipse colendi
 haud facilem esse uiam uoluit, primusque per artem
 mouit agros, curis acuens mortalia corda
 nec torpere graui passus sua regna ueterno.
 125 ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
 ne signare quidem aut partiri limite campum
 fas erat; in medium quaerebant, ipsaque tellus
 omnia liberior nullo poscente ferebat.
 ille malum uirus serpentibus addidit atris
 130 praedarique lupos iussit pontumque moueri,
 mellaque decussit foliis ignemque remouit
 et passim riuis currentia uina repressit,
 ut uarias usus meditando extunderet artis
 paulatim, et sulcis frumenti quaereret herbam,
 135 ut silicis uenis abstrusum excuderet ignem.
 tunc alnos primum fluuii sensere cauatas;
 nauita tum stellis numeros et nomina fecit
 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.

- tako se čudi i Gargar zatečen preobiljem žetve.¹⁷
Šta tek za ratara reći što već kad je bačeno seme
105 upire motikom, grudve da skorenog razdrobi peska,
zatim ukroćuje reku da potoci useve poje?
Njiva od žeđi kad gori i bilje tad umorno klone
eno, sa vrha planine kanalom voda se sliva!
Niz glatko stenje dok klizi, huči potmulo voda,
110 natapa vrenjima svojim od žege usahla polja.
Valja spomenut pastira što vlatima pšenice mlade
napasa stoku, da žito već dozrelo poleglo ne bi,
čim je poraslo toliko da brazde se ne vide više.¹⁸
Bare isušiti treba i peskom zasuti jame –
115 u vreme nestalno najpre kad bujna se izlije reka,
pokrovom mulja i blata zaogrne ledinu celu,
mlakim se kapima vlage šupljikavi krateri rose.
- Ma kako marljivi bili u poslu i ljudi i marva,
kakva proždrljiva guska bi njivi naškoditi mogla,
120 baš k'o i strimonski ždrali ili vodopija gorka –
tako i drveta senka i hlad joj prevelik smeta.
Velikog oca je volja ratarstvo da tegobno bude,
radom je prenuo polja i smrtnima visprenost dao,
nikada trpeo nije da tupa obamrlost vlada!
125 Pre nego Jupiter dođe, zemlja se radila nije,
njivama bejahu strane i međe il' oznake kakve:
ljudi bi našli se skupa za skroman obrok da mole,
zemlja pak rasipno dala, i niko kad molio nije.
Al' Otac zmijama crnim opaki podari otrov,
130 od vuka načini lovca i more uzburka mirno,
med sa listova strese i oduze ljudima vatru.
Ustavi potoke vina što svuda u mlazu su tekli
rad i promišljanje da bi nam skovali razna umeća,
da bismo našli u brazdi žitarica zelene strni,
135 skriveni oganj da sine iz tvrdoga kremena rođen.
Rekom zaploviše prvi od jove tesani čamci,
mornar tad pobroja zvezde pa svakoj nadenu ime –
to su Plejade, Hijade i sjajni Veliki Medved.

tum laqueis captare feras et fallere uisco
 140 inuentum et magnos canibus circumdare saltus;
 atque alius latum funda iam uerberat amnem
 alta petens, pelagoque alius trahit umida lina.
 tum ferri rigor atque argutae lammina serrae
 (nam primi cuneis scindebant fissile lignum),
 145 tum uariae uenere artes. labor omnia uicit
 improbus et duris urgens in rebus egestas.
 prima Ceres ferro mortalis uertere terram
 instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae
 deficerent siluae et uictum Dodona negaret.
 150 mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
 esset robigo segnisque horreret in aruis
 carduus; intereunt segetes, subit aspera silua
 lappaeque tribolique, interque nitentia culta
 infelix lolium et steriles dominantur auenae.
 155 quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris
 et sonitu terrebis auis et ruris opaci
 falce premes umbras uotisque uocaueris imbrem,
 heu magnum alterius frustra spectabis aceruum
 concussaue famem in siluis solabere quercu.

160 Dicendum et quae sint duris agrestibus arma,
 quis sine nec potuere seri nec surgere messes:
 uomis et inflexi primum graue robur aratri,
 tardaue Eleusinae matris uoluentia plaustra,
 tribulaue traheaeque et iniquo pondere rastri;
 165 uirgea praeterea Celei uilisque supellex,
 arbuteae crates et mystica uannus Iacchi;
 omnia quae multo ante memor prouisa repones,
 si te digna manet diuini gloria ruris.
 continuo in siluis magna ui flexa domatur
 170 in burim et curui formam accipit ulmus aratri.
 huic a stirpe pedes temo protentus in octo,
 binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
 caeditur et tilia ante iugo leuis altaque fagus

- Mamce i zamke se sviknu čovek da pravi za zveri,
140 poterom lovačkih pasa da opkoli prostrane šume.
Jedan u reke dubinu mreže je bacio svoje,
drugi iz sinjega mora izvlači udice vlažne.
Dođe i gvožđa čvrstina i britke testere vreme
(prvi jer ljudi su klinom sitnili cepljivo drvo),
145 potom i razne veštine. Rad tako zavlada svetom –
nužda ga izrodi silna, on teškog je vremena čedo.
Cerera uputi smrtne da gvoždem uzoru zemlju
već kada nestade žira i maginje¹⁹ svetoga gaja,
milost kad uskrati hranu da nasušnu pruža Dodona.²⁰
150 Žito zadesi muka da bolest mu nagriza strni,
bodaj na njivi da strši i lagano svuda se širi.
Propadnu usevi mnogi te smeni ih trnova šuma,
čičak i babini zubi i jalovi ljuljak²¹ i ovas
otpore svladaše žita, pa polje progutaše celo.
155 Nećeš li grabljama često štetni pleviti korov,
vikom plašiti ptice i srpom poseći granje
njivi što zaklanja svetlo, kišu li ne budeš zvao –
pogleda bacaćeš zalud na obilne zalihe tuđe,
s hrasta žire ćeš tresti da glad ti utole mučnu!
- 160 Oruđe krepkih težaka sad valja pobrojati najzad:
bez njeg se sejati ne da i žetve useva nema.
raonik prvo i snagu čvrstog povijenog pluga,
Cerere teretna kola što poljem se umorno vuku,
mlatilo²² potom i valj,²³ pa motike gvozdene teške,
165 opremu kralja Keleja, od šiblja pletenu, prostu:
drljaču laku od planike, Bahovo sveto rešetlo.
Sav ćeš se setiti alat da odmah dobaviš ovaj
ako li težiš slavu božanskog da dosegneš sela.
Čim ga posečeš u šumi, brest valja saviti snažno
170 tako da svladano drvo krivini pluga je nalik.
Greda od osam stopa za deblo se pričvrsti zatim,
prikuju raza se dva²⁴ i raonika sečiva dupla.
Jaram se delje od lipe, a ručka od bukve visoke,

175 stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos,
et suspensa focus explorat robora fumus.

Possum multa tibi ueterum praecepta referre,
ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.
area cum primis ingenti aequanda cylindro
et uertenda manu et creta solidanda tenaci,
180 ne subeant herbae neu puluere uicta fatiscat,
tum uariae inludant pestes: saepe exiguus mus
sub terris posuitque domos atque horrea fecit,
aut oculis capti fodere cubilia talpae,
inuentusque cauis bufo et quae plurima terrae
185 monstra ferunt, populatque ingentem farris aceruum
curculio atque inopi metuens formica senectae.
contemplator item, cum se nux plurima siluis
induet in florem et ramos curuabit olentis:
si superant fetus, pariter frumenta sequentur
190 magnaque cum magno ueniet tritura calore;
at si luxuria foliorum exuberat umbra,
nequiquam pinguis palea teret area culmos.
semina uidi equidem multos medicare serentis
et nitro prius et nigra perfundere amurca,
195 grandior ut fetus siliquis fallacibus esset
et quamuis igni exiguo properata maderent.
uidi lecta diu et multo spectata labore
degenerare tamen, ni uis humana quotannis
maxima quaeque manu legeret: sic omnia fatis
200 in peius ruere ac retro sublapsa referri,
non aliter quam qui aduerso uix flumine lembum
remigiis subigit, si bracchia forte remisit,
atque illum in praeceps pronos rapit alueus amni.

Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
205 Haedorumque dies seruandi et lucidus Anguis,
quam quibus in patriam uentosa per aequora uectis
Pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas

- 175 služi da kola pod sobom sa zadnje povlači strane,
drvna se okači građa da dim je prosuši vatre.
- Savete drevnih otaca ja mogu ti preneti mnoge,
ako li mrsko ti nije prizemne brige da spoznaš.
Valjem golemim treba gumno²⁵ poravnati najpre,
rukom doraditi potom i glinom ojačati gustom
180 korov da ne nikne otud i tlo da ne ispuca suvo,
trud da ti pošasti razne ne izvrgnu podsmehu onda:
mogu se miševi mali pod gumnom nastaniti često,
slepe pak krtice svoja topla prokopati legla,
žabe u rupi se nađu i gadne spodobe brojne;
185 žižak uništi katkad pšenice čitavu hrpu,
ili je dokrajče mravi u strahu od starosti bedne.
Šuma kad badema puna se ogrne velom od cveća,
grane kad mirisne svije znamenje šalje ti ovo:
ako je bogata plodom i žito rodiće sjajno,
190 leto nastupiće žarko, a s njime vršidba dobra;
ako li prevlada lišće i hlad se debeli stvori
zalud ćeš vršiti žito što samo je plevom bogato.
Mnoge ja viđah težake da seme pokvase sitno,
sodom ga orose prvo, pa masline uljanom penom
195 zrno da krupnije bude unutar varljive opne
i da ga brže još smekša i vatra što jedva da tinja.
Seme birano dugo, sa mnogo pažnje i truda,
videh da kvari se ipak te rdavo vremenom biva
godine ako ga svake ljudska ne uzbere ruka.
200 Usud takav je svemu da skrhano unazad srlja –
kao što kakvog veslača u čamcu što prkosi reci,
ako li slučajno klone i ruke opusti samo,
niz vodu koritom svojim u bezdan ona odvuče.
- Uz to nam pratiti valja i zvezdu Arkturom zvanu,
205 Hede što slute oluju²⁶ i Zmije sazvežđe sjajno –
baš k'o oni što plove po burnoj pučini domu
svladati moraju Pont i Abid²⁷ ostriga prepun.
Vaga²⁸ kad dnevne i noćne jednakim učini sate,

et medium luci atque umbris iam diuidit orbem,
 210 exercete, uiri, tauros, serite hordea campis
 usque sub extremum brumae intractabilis imbrem;
 nec non et lini segetem et Cereale papauer
 tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris,
 dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 215 uere fabis satio; tum te quoque, medica, putres
 accipiunt sulci et milio uenit annua cura,
 candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus et auerso cedens Canis occidit astro.
 at si triticeam in messem robustaque farra
 220 exercebis humum solisque instabis aristas,
 ante tibi Eoae Atlantides abscondantur
 Cnosiaque ardentis decedat stella Coronae,
 debita quam sulcis committas semina quamque
 inuitae properes anni spem credere terrae.
 225 multi ante occasum Maiiae coepere; sed illos
 exspectata seges uanis elusit auenis.
 si uero uiciamque seres uilemque phaselum
 nec Pelusiacae curam aspernabere lentis,
 haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
 230 incipe et ad medias sementem extende pruinas.

 Idcirco certis dimensum partibus orbem
 per duodena regit mundi sol aureus astra.
 quinque tenent caelum zonae: quarum una corusco
 semper sole rubens et torrida semper ab igni;
 235 quam circum extremae dextra laeuaque trahuntur
 caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris;
 has inter mediamque duae mortalibus aegris
 munere concessae diuum, et uia secta per ambas,
 obliquus qua se signorum uerteret ordo.
 240 mundus, ut ad Scythiam Rhiphaeasque arduus arces
 consurgit, premitur Libyae deuexus in Austros.
 hic uertex nobis semper sublimis; at illum
 sub pedibus Styx atra uidet Manesque profundi.
 maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis

- svet kad raspoluti čitav na mene svetla i tame,
210 tada upregnite bika i ječmom zasejte polja
zimske dok ledene kiše rad ne ustave svaki.
Čas je povoljan vrlo za sejanje lana i maka,
odavno došlo je vreme da pluga latiš se orno,
suva dok dopušta zemlja i oblaci nebom se viju.
215 Prolećem pasulj se seje, lucerku prigrle brazde,
dolazi godine doba da pažnja se posveti prosu,
Bik²⁹ kada rogova zlatnih godinu započne beo,
Pseta kad zvezdano jato, pred njim ustuknulo, mine.
Ako li zemljom se baviš pšenice zarad i pira,³⁰
220 težnja ako su tvoja žitarica klasovi samo,
u zoru pričekaj najpre da sjaj iščili Plejada,
zvezda da utrne jato plamenu Krunu³¹ što tvore
pre nego ustupiš brazdi seme koje si dužan
i nade prerano podaš tlu što ga nevoljno prima.
225 Mnogi započeše setvu Maja³² dok zašla još nije,
praznih se klasova žetva tad naruga željama njenim.
Ako pak sejati kaniš grahor i običan pasulj,
prezrivo odbiti nećeš da Egipta sočivo gajiš,
zalazak uvek ti jasne Volarev upućuje znake:
230 počni odmah sa setvom, sredinom dovrši je zime.
- Sunce zlaćano tako većitom vlada putanjom
dvanaest što delova ima – dvanaest zvezdanih znaka.
Na pet raznolikih zona svet se prostire čitav:
suncem se jedna rumeni i oganj vazda je zari;
235 dve kao polovi sami na levom i desnom su kraju,
led ih je okov'o modri i tamne zasule kiše.
Zone između centra i hladnih krajnosti ovih
dodeli bogova milost da smrtnici hode po njima,
obe ih seče putanja i njome Zodijak kruži.
240 Kako se uznosi naglo do Skitije, visa Rigeja
tako i spušta se nebo do predela Libije Južne.
Jedan se nebeski zenit nad našim glavama vije,
u drugi upiru pogled pod zemljom Stiga i seni.
Ovde se uzdiže Zmija, vijugavog tela i moćna

245 circum perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingi.
illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
semper et obtenta densentur nocte tenebrae;
aut redit a nobis Aurora diemque reducit,
250 nosque ubi primus equis Oriens adflauit anhelis
illic sera rubens accendit lumina Vesper.
hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis impellere marmor
255 conueniat, quando armatas deducere classis,
aut tempestiuam siluis euertere pinum;
nec frustra signorum obitus speculamur et ortus
temporibusque parem diuersis quattuor annum.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
260 multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur: durum procudit arator
uomeris obtunsi dentem, cauat arbore lintres,
aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
exacuunt alii uallos furcasque bicornis
265 atque Amerina parant lentae retinacula uiti.
nunc facilis rubea texatur fiscina uirga,
nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
quippe etiam festis quaedam exercere diebus
fas et iura sinunt: riuos deducere nulla
270 religio uetuit, segeti praetendere saepem,
insidias auibus moliri, incendere uepres
balantumque gregem fluuio mersare salubri.
saepe oleo tardi costas agitator aselli
uilibus aut onerat pomis, lapidemque reuertens
275 incusum aut atrae massam picis urbe reportat.

Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
felicitis operum. quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando
Coeumque Iapetumque creat saeuumque Typhoea

245 k'o kakva reka da teče između Medveda sjajnih
koji se se pučine klone i glatka ih ne kvasi voda.³³
Na kraju suprotnom, kažu, muk se nastanio noći,
tmina gusta se tka pod mračnim zastorom njenim.
Il' dan mu donosi Zora ostaviv sve nas za sobom –
250 dah kada Sunčevih konja prvi nas zapahne jutrom,
tamo već svetiljke pozne rumeno razgara Veče.
Po nebu oblačnom tako mi znamo tumačiti vreme,
pravi za setvu i žetvu dan se utvrditi može,
kada zaveslati valja po varljivoj pučini morskoj,
255 a kad porinuti flotu pod punom opremom vojnom,
borove poseći šumske čim vreme naiđe pravo.
Ne prate oči nam zalud nebeskih znamenja mene,
godine skladnu celinu od četiri sazdanu doba.

Ako li studena kiša u radu ratara spreči,
260 mnoge je poslove tada na miru svršiti kadar
mesto po vremenu vedrom da žurno tek ih otalja:
orač naoštri plug, od drveta isteše čamce,
il' marvu označi žigom, a merom zalihe žita.
Kočeve zašilje drugi i s njima dvoroge vile,
265 vrbove konopce prave za gipku vinovu lozu.
Neka se kotare lake od pruća kupine pletu,
plamen sad žito nek suši i teški kamen ga melje.
Pa čak za prazničnih dana posla se latit je pravo:
prestup ne može biti da voda se njivi dovede
270 niti je imalo grešno da usevi brane se plotom,
pticama spremati zamke il' trnje zapaliti oštro,
ili pak rečnoj svežini bučno prepustiti stado.
Često magare tromo gonič natovari uljem,
ili mu nažulja leđa bremenima jevtinog voća
275 kamenje mlinsko iz grada il' smolu da potom donese.

Tako se postara Luna da posao dobije svaki
za sebe povoljan dan. Petoga kloni se uvek:
rođendan Furija³⁴ to je i samrtno bledoga Orka,³⁵
Japeta potom i Ceja,³⁶ pa Giganta groznog Tifeja,³⁷

280 et coniuratos caelum rescindere fratres.
ter sunt conati imponere Pelio Ossam
scilicet atque Ossae frondosum inuoluere Olympum;
ter pater exstructos disiecit fulmine montis.
septima post decimam felix et ponere uitem
285 et prensos domitare boues et licia telae
addere. nona fugae melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere
aut cum sole nouo terras inrorat Eous.
nocte leues melius stipulae, nocte arida prata
290 tondentur, noctes lentus non deficit umor.
et quidam seros hiberni ad luminis ignis
peruigilat ferroque faces inspicat acuto.
interea longum cantu solata laborem
arguto coniunx percurrit pectine telas,
295 aut dulcis musti Volcano decoquit umorem
et foliis undam trepidi despumat aeni.
at rubicunda Ceres medio succiditur aestu
et medio tostas aestu terit area fruges.

Nudus ara, sere nudus. hiems ignaua colono:
300 frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur
mutuaque inter se laeti conuiuia curant.
inuitat genialis hiems curasque resoluit,
ceu pressae cum iam portum tetigere carinae,
puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
305 sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus
et lauri bacas oleamque cruentaque myrta,
tum gruibus pedicas et retia ponere ceruis
auritosque sequi lepores, tum figere dammas
stuppea torquentem Balearis uerbera fundae,
310 cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudent.

Quid tempestates autumnus et sidera dicam,
atque, ubi iam breuiorque dies et mollior aestas,
quae uigilanda uiris? uel cum ruit imbriferum uer,
spicea iam campis cum messis inhorruit et cum

- 280 braća se rodiše tada rešeni Nebo da sruše.³⁸
Triput su probali oni da Osu³⁹ na Pelion⁴⁰ popnu,
preko da lisnati Olimp čitav dovaljaju potom –
iznova Otac im munjom od bregova razori lestve.
Dođe sedamnaesti dan, kao stvoren da sadi se loza,
285 novi se volovi krote i niti da nižu se tkanja.
Deveti štiti begunce, a baksuzan dan je za krađu.
- Poslovi mnogi se bolje u svežoj obave noći,
jutrom dok Danica plovi, a zemlju još natapa rosa.
Lakše se strnjike lake i žedne livade kose
290 noću, jer vlaga ih tada još uvek ne smekšava žitka.
Neko je budan do kasno kraj zimske plamena vatre,
oštrim on bodežom šilji buktinja drvenih vrške,
žena mu veselim pojem taj tegobni posao blaži
čunkom dok prebira strune svog tkanja što liri je nalik,
295 il' slatku grožđanu širu nad ognja plamenom vari
i penu sakuplja lišćem, iz kotla je ključalog vadi.
Al' žita rumeno klasje po dnevnoj se pripeci žanje,
na gumnu suva se zrna u podneva vrše vrelini.
- Ori i sej dok je toplo, pa zimi si dokoni ratar!
300 Mraz kada stegne težaci plodom se radova slade,
sede za bogatom sofrom i skupa se veseli časte.
Praznična gosti ih zima i briga ih lišava svakih –
k'o kada prepune lađe u luku pristanu najzad,
krme im vencima rese mornari vedroga čela.
305 Vreme ipak je tada žir da se s hrastova bere,
maslina, lovora zrnca i mirta k'o krv crvena,
čas da se postave zamke za ždrale i mreže za srne,
zec da se goni dugouh i šareni ustrelj jelen,
remen od kućine nategne za lov balearske pračke –
310 snega dok pokrov se beli, a sante se valjaju rekom.
- Šta da o menama jesenjim ili o zvezdama kažem
i sad kad dani su kraći i leto jenjava toplo
na šta težaci da paze, il' kišno kad proleće stiže
i žetva klasova mnogih na njivama odavno strši,

315 frumenta in uiridi stipula lactentia turgent?
 saepe ego, cum flauis messorum induceret aruis
 agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,
 omnia uentorum concurrere proelia uidi,
 quae grauidam late segetem ab radicibus imis
 320 sublimem expulsam eruerent: ita turbine nigro
 ferret hiems culmumque leuem stipulasque uolantis.
 saepe etiam immensum caelo uenit agmen aquarum
 et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 collectae ex alto nubes; ruit arduus aether
 325 et pluuiam ingenti sata laeta boumque labores
 diluit; implentur fossae et caua flumina crescunt
 cum sonitu feruetque fretis spirantibus aequor.
 ipse pater media nimborum in nocte corusca
 fulmina molitur dextra, quo maxima motu
 330 terra tremit, fugere ferae et mortalia corda
 per gentis humilis strauit pauor; ille flagranti
 aut Atho aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
 deicit; ingeminant Austri et densissimus imber;
 nunc nemora ingenti uento, nunc litora plangunt.
 335 Hoc metuens caeli mensis et sidera serua,
 frigida Saturni sese quo stella receptet,
 quos ignis caelo Cyllenius erret in orbis.
 in primis uenerare deos, atque annua magnae
 sacra refer Cereri laetis operatus in herbis
 340 extremae sub casum hiemis, iam uere sereno.
 tum pingues agni et tum mollissima uina,
 tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
 cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
 cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,
 345 terque nouas circum felix eat hostia fruges,
 omnis quam chorus et socii comitentur ouantes
 et Cererem clamore uocent in tecta; neque ante
 falcem maturis quisquam supponat aristis
 quam Cereri torta redimitus tempora quercu
 350 det motus incompositos et carmina dicat.

- 315 od mleka kao da kipi, žito na strnima bubri?
Žetelac, ratara sadrug, u polje kad zlačano hita,
ječam se lomnoga stabla već klanja pred sečivom britkim,
videti često sam znao vetrova stihiju burnu
useve dozrele teške da čupa iz korena samog,
320 digne ih uvis od šale; tavni kovitlac tako
olujni nosi u letu slamke žitarica lake.
I pljusak tako silovit se neretko sruči sa neba,
oblaci sjate se mnogi pa strašnu dozovu oluju
crne što prate je kiše; s visina nebo se stušti,
325 zaludnim učini dažd napore marve i setvu.
Vodom se ispune jame i reke nabujale huče,
besni pučina modra, a valovi morski se pene.
Otac to glavom i bradom desnom odapinje rukom
obrise bleštavih munja i valja sred olujne noći:
330 na udar zemlja se trese, u panici zverinje beži
i strah se ponizni gnezdi u srcu smrtnika svakog.
Rodop, Keraun⁴¹ ili Atos,⁴² On plamnim ošine hicem,
vetar se udvoji Južni i kiša pljušti sve jače,
a vihor naletom snažnim obale šiba i luge.
- 335 Strepeć od ovog, ti prati nebeske znake i mene –
u koje sazvežđe zalazi Saturna ledena zvezda,
kakvim putanjama luta Merkura žarka planeta!
Nadasve bogove poštuj i obrede Cerere neguj,
moćnoj joj godišnju žrtvu prinesi u sočnome bilju
340 vedro kad proleće stiže i zima na koncu je samom.
Jaganjci gojni su tada i vina opojna pitka,
najslade sneva se onda u gora debelom hladu.
Ratari kol'ko ih ima Cereru stoga nek slave:
med joj rastopi iz saća sa vinom blagim i mlekom,
345 tripot za sreću nek obiđe useva izdanke žrtva,
hor dok je sadruga tvojih prati što radosno kliče –
Cereru zaziva gromko da kroči u domove njine.
Niko da dozrelo klasje srpom zaparao nije
pre nego čelo ovenča krunom od hrastova lišća,
350 nevešti odigra ples i Cereri ispeva himne.

Atque haec ut certis possemus discere signis,
 aestusque pluuiasque et agentis frigora uentos,
 ipse pater statuit quid menstrua luna moneret,
 quo signo caderent Austri, quid saepe uidentes
 355 agricolae propius stabulis armenta tenerent.
 continuo uentis surgentibus aut freta ponti
 incipiunt agitata tumescere et aridus altis
 montibus audiri fragor, aut resonantia longe
 litora misceri et nemorum increbrescere murmur.
 360 iam sibi tum a curuis male temperat unda carinis,
 cum medio celeres reuolant ex aequore mergi
 clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae
 in sicco ludunt fulicae, notasque paludes
 deserit atque altam supra uolat ardea nubem.
 365 saepe etiam stellas uento impendente uidebis
 praecipitis caelo labi, noctisque per umbram
 flammarum longos a tergo albescere tractus;
 saepe leuem paleam et frondes uolitare caducas
 aut summa nantis in aqua concludere plumas.
 370 at Boreae de parte trucis cum fulminat et cum
 Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
 rura natant fossis atque omnis nauita ponto
 umida uela legit. numquam imprudentibus imber
 obfuit: aut illum surgentem uallibus imis
 375 aerae fugere grues, aut bucula caelum
 suspiciens patulis captauit naribus auras,
 aut arguta lacus circumuolitaui hirundo
 et ueterem in limo ranae cecinere querelam.

 Saepius et tectis penetralibus extulit oua
 380 angustum formica terens iter, et bibit ingens
 arcus, et e pastu decedens agmine magno
 coruorum increpuit densis exercitus alis.
 iam uariae pelagi uolucres et quae Asia circum
 dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri—
 385 certatim largos umeris infundere rores,
 nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas

Vesnike nedaća mnogih da kadri smo poznati jasno,
k'o što su omora, kiša, il' vetrovi studen što nose,
odluka Oca je bila –il' šta nam sve govori Mesec,
koje se znamenje javi kad vetar jenjava Juž
355 kada da ratari marvu što bliže stajama drže.
Iz sna dok vihor se diže, voda mreška se mora,
vali tad stanu da besne i visom se prolama gorskim
krti lomljave zvuk il' odjek se razleže dalek,
eho sa obala zvoni i gajevi šapuću šumno.
360 Pramce čunova krivih ne štede vali ni onda
hitri kad doleće galeb sa pučine daleke mora,
obalom pronosi krike, na suvom kad skakuću liske,⁴³
čaplje kad napuste bele ritova predele znane,
u nebo modro se vinu, da nadvise oblake streme.
365 I zvezde videćeš često, vetar dok preteći hući,
sjajne da sjure se bezglavo, u noćnoj ostave tmini
za sobom ognjeni trag da beličast nebom se vije,
opalo lišće i plevu vihor da lagane nosi,
paperja okretnu igru što meko pluta na vodi.
370 Kada sa severa oštrog nebesima sevaju munje,
a dom se Zapadnog vetra i Istočnog ori od groma,
poplava savlada sela i jedra mornar tad svija.
Nikad naškodila nije bez najave ljudima kiša:
ili kad ona se sprema dolove vodom da zaspe,
375 ždralovi beže odande, il' upiru junice pogled
k nebu i nozdrve šire vazduh da onjuše vlažan,
lasta cvrkuće živo, nad jezerom krugove pravi,
poznati čuje se kreket žalostivi žaba u blatu.

Uzanu rijući stazu i mrav se promoli često
380 iz tajnih hodnika malen na svetlo da položi jaja,
Duga dok ispija vodu,⁴⁴ a gavrana beskrajno jato
krilima lepeće šumno za sobom ostaviv obrok.
Ptica primorskih mnoštvo što ribnjake Kaistra⁴⁵ slasne
pomno traži u letu nad azijskih pašnjaka dolom,
385 svaka bi kapi što više meko da rosi joj perje –
videćeš, glavice svoje čas zagnjure one u talas,

et studio incassum uideas gestire lauandi.
 tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce
 et sola in sicca secum spatiat harena.
 390 ne nocturna quidem carpentes pensa puellae
 nesciure hiemem, testa cum ardente uiderent
 scintillare oleum et putris con crescere fungos.
 Nec minus ex imbri soles et aperta serena
 prospicere et certis poteris cognoscere signis:
 395 nam neque tum stellis acies obtusa uidetur,
 nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,
 tenuia nec lanae per caelum uellera ferri;
 non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
 dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos
 400 immundi meminere sues iactare maniplos.
 at nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,
 solis et occasum seruans de culmine summo
 nequiquam seros exercet noctua cantus.
 apparet liquido sublimis in aere Nisus,
 405 et pro purpureo poenas dat Scylla capillo:
 quacumque illa leuem fugiens secat aethera pennis,
 ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
 illa leuem fugiens raptim secat aethera pennis.
 410 tum liquidas corui presso ter gutture uoces
 aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis
 nescio qua praeter solitum dulcedine laeti
 inter se in foliis strepitant; iuuat imbribus actis
 progeniem paruam dulcisque reuisere nidos.
 415 haud equidem credo, quia sit diuinitus illis
 ingenium aut rerum fato prudentia maior;
 uerum ubi tempestas et caeli mobilis umor
 mutauere uias et Iuppiter uuidus Austris
 denset erant quae rara modo, et quae densa relaxat,
 420 uertuntur species animorum, et pectora motus
 nunc alios, alios dum nubila uentus agebat,
 concipiunt: hinc ille auium concentus in agris

vodi čas pohrle žudno, vesele se brćkanju pustom.
Iz sveg glasa tad kišu najavljuje zloguka vrana,
po suvom pesku dok gaca u osami potpunoj ona.
390 Noću su videti kadre prelje da pljusak se sprema
uljane lampe plamićak iskre kad sipati stane,
fitalj jer vlaži joj buđ što mekana sraste uz njega.
Jednako može se lako i vedro predviđati vreme,
kišni kad časovi prođu, a znaci posve su jasni:
395 oštri se obrisi zvezda ukazuju onda na nebu
i k'o da ne zajmi Luna od brata svetlosti zrake,⁴⁶
oblaci visom ne plove retkoj što vuni su nalik.
U susret toplome Suncu na obali ne širi krila
zamorod,⁴⁷ Tetide ptica, a njuškom se nečiste svinje
400 ne sete slame snopiće da izriju, da je rastresu.
Potonu magle u dole i poljem se čitavim prospu;
Sunca dok zalazak motri sa vrha drveta kakvog,
sova se ogłosi zalud poznim večernjim pojem.
Nis se ukazuje ptica u prozračnom nebeskom visu;
405 pred njim zbog grimizne vlasi kažnjena izmiče Scila.
Kud god da bežeći ona krilima etar proseče
dušmanski goni je svirepi Nis uz prodorne krike;
Nis pak kud se obrete u letu Scilu da stigne
tuda baš bežeći ona krilima plavet proseče.⁴⁸
410 Utom se graktanje triput promuklo zaori jasno,
katkad i četiri puta – iz gnezda visokih brojnih
gavrana veselih čudno to jeka se čuje u lišću,
radost ih neznana drži jer sada, kad kiša je stala,
ponovo videti mogu milinu svog gnezda i ptiće.
415 Duh da ih proročki krasi, to nikada verov'o nisam,
nit' da im podari Usud višu nekakvu mudrost.⁴⁹
No kad oluja i kiše nebesne promene pravce,
mokar od vihora Južnog kad Jupiter nanovo zgusne
retko što maločas beše, a razblaži nekada gusto,
420 tada se menjaju ćudi, drugačijim pune se srca
tad osećanjem no onda dok vetar je oblake valj'o:
dolom se horovi ptica stoga milozvuko ore,

et laetae pecudes et ouantes gutture corui.
 Si uero solem ad rapidum lunasque sequentis
 425 ordine respicies, numquam te crastina fallet
 hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
 luna reuertentis cum primum colligit ignis,
 si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu,
 maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
 430 at si uirgineum suffuderit ore ruborem,
 uentus erit: uento semper rubet aurea Phoebe.
 sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
 pura neque obtunsis per caelum cornibus ibit,
 totus et ille dies et qui nascentur ab illo
 435 exactum ad mensem pluuiam uentisque carebunt,
 uotaque seruati soluent in litore nautae
 Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.
 sol quoque et exoriens et cum se condet in undas
 signa dabit; solem certissima signa sequentur,
 440 et quae mane refert et quae surgentibus astris.
 ille ubi nascentem maculis uariauerit ortum
 conditus in nubem medioque refugerit orbe,
 suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
 arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
 445 aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 diuersi rumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum relinquens Aurora cubile,
 heu, male tum mitis defendet pampinus uuas:
 tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 450 Hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo,
 profuerit meminisse magis; nam saepe uidemus
 ipsius in uultu uarios errare colores:
 caeruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros;
 sin maculae incipiunt rutilo immiscerier igni,
 455 omnia tum pariter uento nimbisque uidebis
 feruere: non illa quisquam me nocte per altum
 ire neque a terra moneat conuellere funem.
 at si, cum referetque diem condetque relatum,

- marva se vedra veseli i grakće živahno gavran.
Ako li promatraš skladne mene Sunca i Lune
425 neće te zavarat moći vreme što usledi sutra,
ni noć te zavesti neće vedrinom nebesnog svoda.
Luna čim nanovo svoje ognjevite sakupi skute,
srpu li bledome nalik tad kracima zarobi tminu –
pljusak se obilan sprema rataru k'o i mornaru:
430 ako li device rumen belo joj oblije lice –
vetra će biti, jer uvek od njega se Mesec crveni.
Četvrti put kad se rodi (jer to je pokazatelj pravi),
neбом li Luna zaplovi bistra i obrisa jasnih,
dan će naredni čitav i mesec do kraja što sledi
435 vedri i sunčani biti bez traga vetra il' kiše,
lišeni briga mornari na obali odaće poštu
Glauku, Panopeji, Melicertu, porodu Ine.⁵⁰
Sunce i rođeno tek i onda u more kad tone
razna znamenja šalje i sigurna ona uslede
440 jutrom zora kad sviće i s prvim svetlucanjem zvezda.
Ako mu izlazak nebo zlaćanim prugama šara,
ako pod oblak se skriva centar da vidljiv mu nije,
kiši tada se nadaj – jer vihor se spušta s visina,
jednako štetan, kad besni, po useve, drveće, marvu.
445 Osvitom, oblake guste kad rasuti zraci proseku,
Zora se probudi bleđa i ostavi postelju meku
za sobom šafrana boje, što s Titonom⁵¹ vazda je deli:
avaj, o, teško da tada sačuvaće listovi grožđe –
krovom tad dobuje grad kao da skakuće strašan.
- 450 Sunce kad zamire već na koncu nebeskog puta
stvari je ove na umu i tada imati dobro –
lice jer vidimo često razne da senče mu boje:
plavetna vesnik je kiše, ognjena Istočnog vetra.
Sunčeve ako se pege pak mešati stanu sa žarom
455 uzavreće priroda cela od besa oluje i vetra.
U noći takvoj sa kopna da otisnem ja se u more,
uže da odrešim lađe, ubedio ne bi me niko.
Ako li jednako vedro i sjajno osvane Sunce

lucidus orbis erit, frustra terreberet nimbis
 460 et claro siluas cernes Aquilone moueri.
 denique, quid Vesper serus uehat, unde serenas
 uentus agat nubes, quid cogitet umidus Auster,
 sol tibi signa dabit. solem quis dicere falsum
 audeat? ille etiam caecos instare tumultus
 465 saepe monet fraudemque et operta tumescere bella;
 ille etiam extincto miseratus Caesare Romam,
 cum caput obscura nitidum ferrugine textit
 impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
 tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti,
 470 obscenaeque canes importunaeque uolucres
 signa dabant. quotiens Cyclopum efferuere in agros
 uidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
 flammarumque globos liquefactaque uoluere saxa!
 armorum sonitum toto Germania caelo
 475 audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
 uox quoque per lucos uulgo exaudita silentis
 ingens, et simulacra modis pallentia miris
 uisa sub obscurum noctis, pecudesque locutae
 (infandum!); sistunt amnes terraeque dehiscunt,
 480 et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant.
 proluit insano contorquens uertice siluas
 fluuiorum rex Eridanus camposque per omnis
 cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
 tristibus aut extis fibrae apparere minaces
 485 aut puteis manare cruor cessauit, et altae
 per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 non alias caelo ceciderunt plura sereno
 fulgura nec diri totiens arsere cometae.
 ergo inter sese paribus concurrere telis
 490 Romanas acies iterum uidere Philippi;
 nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
 Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
 scilicet et tempus ueniet, cum finibus illis
 agricola incuruo terram molitus aratro

k'o i na zalasku što je: zalud oluja te plaši,
460 na vetra Severnog dodir videćeš lug da treperi.
Rečju – najaviće Sunce večje šta pozno ti nosi,
vihor kud oblake goni, Jugo šta kišni li snuje.
Drznuti ko bi se mogao Sunce lažovom da zove?
Zavere krišom da kuju se ono opominje često,
465 kakva se izdaja sprema i rat da u potaji tinja.
Smrti kad dopade Cezar nad Rimom se ražali Sunce:
koprena tmine mu prekri inače presjajno lice,
bezbožnih sledi se rod u strepnji od večite noći.⁵²
Znamenja davahu onda i zemlja i pučina morska,
470 teranjem bestidnim pseta i ptice zloslutne mrske.
Kol'ko smo videli puta da polja Kiklopa zaspje
lavom ključala Etna što provali vrela iz peći,
grumenje plameno valja i kamen topi pred sobom!
Germanskim nebom se celim zaori oružja zveket,
475 Alpima prostruja drhtaj dotad što neviđen beše.
Luga se spokojem tihim glas prolamao jeziv,
neki pak aveti blede pod okriljem viđahu noći,
stoka tad, oduvek nema, o groze! prozbori ljudski.
Da teku prestaše reke i zemlja se razjapi širom,
480 kipovi jecahu beli i znoj tvrdu orosi bronzu.
Eridan, rekama kralj, tad iščupa čitave šume,
mahnuti postade vrtlog sve što kovitla pred sobom,
vir što kroz prostrana polja nosi i staje i marvu.
I drob je žrtava slala preteće, zlokobne znake,
485 tekla je krv iz grotla bunara bez predaha tada,
silni se orio noću iz gradova vukova urlik.
Nikad iz vedroga neba toliko grmelo nije,
niti je sinulo ikad zloćudnih tol'ko kometa.
Grad je Filipi⁵³ tako nanovo postao svedok
490 boja rimske dve vojske što jednako moćne su bile.
Hajali bogovi nisu krvlju što našom se dvaput
Ematije⁵⁴ opija zemlja, goste se dolovi Hema.⁵⁵
Vreme će svakako doći da ratar iz podneblja ovog,
zemlju dok brazdao bude sečivom svijenog pluga,

495 exesa inueniet scabra robigine pila,
aut grauibus rastris galeas pulsabit inanis
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
di patrii Indigetes et Romule Vestaque mater,
quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia seruas,
500 hunc saltem euerso iuuenem succurrere saeclo
ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
Laomedontae luimus periuria Troiae;
iam pridem nobis caeli te regia, Caesar,
inuidet atque hominum queritur curare triumphos,
505 quippe ubi fas uersum atque nefas: tot bella per orbem,
tam multae scelerum facies, non ullus aratro
dignus honos, squalent abductis arua colonis,
et curuae rigidum falces conflantur in ensem.
hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum;
510 uicinae ruptis inter se legibus urbes
arma ferunt; saeuit toto Mars impius orbe,
ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
fertur equis auriga neque audit currus habenas.

- 495 koplja skorena nađe što dugo ih nagriza rđa,
drljačom zapeće teškom o tvrdu kacigu praznu,
sleđen nad rakom što zjapi, on silne će videti kosti.
Bogovi naši, heroji, pa vi, o Romule, Vesto,
mati što toskanski Tibar i breg Palatina čuvaš,
500 dajte barem da ovaj u pomoć pritekne mladić⁵⁶
svetu na ivici sloma! Jer krvi je dovoljno naše
umilo prevare zločin pod Trojom Laomedonta.⁵⁷
Cezare, već ti odavno zavide nebesni dvori,
žale se oni zemaljskom da odviše trijumfu težiš.
505 Pravo jer ovde je krivo, a krivo za pravo se drži
posvuda ratovi besne i zlodela bezbroj se niže.
Plug više ne štuje niko, čame bez ratara njive
i luk je prekovan srpa u mača oštricu ravnu.
Eufrat ratove ovde, a Germani zameću tamo,
510 saveze gradovi krše, na susede nasrcu svoje.
Strašni i bezbožni Mars vascelim svetom već hara:
kao što trkačka kola na znak polete početka,
pa jure konji sve brže i zalud im zateže uzde
vozar jer oni ga vuku, korbač ne vredí mu ništa.

Napomene

¹ Prva četiri stiha su svojevrsna uvertira u čitav spev sazdan od četiri knjige. Prva se bavi zemljoradnjom, druga vinogradarstvom i voćarstvom, treća uzgojem stoke, a poslednja pčelarstvom.

² Vergilije delo posvećuje Gaju Cilniju Meceni, potomku kraljevske etrurske loze i bliskom prijatelju Oktavijana Avgusta.

³ Stih se, naravno, odnosi na Sunce i Mesec.

⁴ Najpre prereka iz koje se izlivaju sve druge, kasnije i božanstvo istoimene reke u Elidi.

⁵ Nimfe, zaštitnice drveća i pratilje Panove.

⁶ Aristaj, sin Apolona i nimfe Kirene; ljude je poučio veštinama spravljanja sira, pčelarstva i kalemljenja masline i loze; oslobodio je Keos kuge prinoseći Zevsu žrtve čitavih četrdeset dana nakon čega je ovaj na ostrva poslao spasonosne pasatske vetrove.

⁷ Brdo u Arkadiji, poznato po izvrsnim pašnjacima.

⁸ Sin eleusinskog kralja Keleja. Triptoleмова porodica gostoljubivo dočekuje boginju Demetru (Cereru) na njenom mučnom putovanju u potrazi za otetom kćerkom. U znak zahvalnosti ona ga upućuje u tajnu gajenja žitarica i poklanja mu kola sa krilatim zmajevima i seme te ga šalje u misiju prenošenja tog umeća ljudima.

⁹ Rimsko božanstvo, zaštitnik šuma, stada i svekolike vegetacije, neretko poistovećivan sa Panom ili Faunom.

¹⁰ Oktavijan Avgust (*Imperator Caesar Augustus, divi filius*).

¹¹ Naglašava se tobožnje poreklo čitave loze Julijevaca od boginje Venere.

¹² U drevnoj astrologiji između sazvežđa Device i Škorpije nalazio se znak po imenu *Chelae* – klešta ili štipaljke Škorpiona. Danas se, znamo, na tom mestu izdiže Vaga kao simbol pravičnosti Avgustove.

¹³ Grčki pesnici najčešće prikazuju Jelisej kao prekrasni deo Podzemnog sveta koji naseljavaju blaženi pravednici.

¹⁴ Zanimljiv i nepoznat aspekt priče o otmici Persefone (Prozerpine). Po uobičajenoj verziji Demetrina kćer ni po koju cenu nije želela da ostane u Podzemlju. Ništa nisu pomagala Hadova (u Rimu: *Dis Pater*) obećanja, te je on na kraju zadržava lukavstvom – dajući joj da okusi nar. Tako Prozerpina biva prinuđena da trećinu svake godine provodi uz njega.

¹⁵ Sin Prometejev, uz svoju ženu Piru jedini smrtnik koji je preživeo Potop plutajući u kovčegu, po očevom savetu. Iz kamenja koje su posejali Deukalion i Pira u potpunoj pustoši iznikli su novi ljudi i žene.

¹⁶ Najsjajnija zvezda u sazvežđu Volar.

- ¹⁷ Mizija i Gargar su blasti poznate po klimi izuzetno povoljnoj za uzgoj žitarica.
- ¹⁸ Iako zvuči neobično, preterana rodnost takođe spada u bolesti žita. Postupak otklanjanja takve mogućnosti je upravo opisan.
- ¹⁹ Plod planike.
- ²⁰ Grad epirski glasovit po najstarijem poznatom Zevsovom (Jupiterovom) svetilištu. O njegovom kultu se ovde staraju *seloi*, posebni sveštenici podvrgnuti strogoj askezi. Tu se po legendi nalazio i sveti hrast koji je svojim šuštanjem šaputao volju Zevsovu.
- ²¹ Bodalj, babini zubi, ljuljak: pošasti i paraziti koji napadaju žitarice.
- ²² Sprava kojom se mlatilo žito.
- ²³ Poseban valjak koji je nekada služio za vršidbu pšenice (odvajanje zrna od opne).
- ²⁴ Raz je drvena lopatica koja, bočno pričvršćena uz plug, čini brazdu širom.
- ²⁵ Mesto na kojem se obavlja vršidba.
- ²⁶ Dve zvezde, vesnici kiše i oluje.
- ²⁷ Grad u Maloj Aziji na obali Helesponta.
- ²⁸ Početak jesenje ravnodnevnice – Sunce ulazi u sazvežđe Vage.
- ²⁹ Jedan od prolećnih znakova.
- ³⁰ Najstarija rimska žitarica.
- ³¹ *Corona borealis* (Severna Kruna) – sazvežđe po mitu nastalo uznošenjem dijademe koju je na svadbenoj svetkovini nosila Arijadna, nevesta Dionisova.
- ³² Zvezda u jatu Plejada; po mitu kćer Atlantova i majka boga Hermesa.
- ³³ Lep i elegantan način da se kaže da sazvežđa Velikog i Malog Medveda nikada ne zalaze.
- ³⁴ Porod Noći, demoni Podzemlja, poistovećene sa grčkim Erinijama, ali bez njihove benigne alternacije: Furijske su isključivo sinonim zla i bolesti. To su krilate spodobе krvavih odora sa spletom zmija mesto kose.
- ³⁵ Rimski bog smrti i Podzemlja.
- ³⁶ Japet i Cej su Titani, sinovi Urana i Geje.
- ³⁷ Čudovište sa sto zmijskih glava koje je Geja rodila Tartaru.
- ³⁸ Aloadi, Aloejevi ili Posejdonovi sinovi, divovi i buntovnici poput nekada Giganata i Titana.
- ³⁹ Brdo u Tesaliji.
- ⁴⁰ Planina u Tesaliji.
- ⁴¹ Planine u Epiru koje izlaze na more.
- ⁴² Planina u Makedoniji sa identičnim prodorom u Egejsko more.
- ⁴³ Vrsta vodene ptice.
- ⁴⁴ Kao i kod nas, u Rimu je nekada postojalo verovanje da Duga krajevima svog luka

pije vodu.

⁴⁵ Reka u Joniji pokraj Efesa.

⁴⁶ Mesec je tako bistar i bleštav da izgleda kao da isijava sopstvenu svetlost, a ne da tek zajmi Sunčevu.

⁴⁷ Ptice simboli bračne vernosti. Po legendi su nastale da ovekoveče ljubav trahinskog kralja Keika i žene mu Alkione: saznajući da joj se ljubljani utopio, Alkiona se baca u more, a bogovi ih oboje pretvaraju u zimorode – nerazdvojne ptice koje uvek lete i žive u paru.

⁴⁸ Nis je mitski kralj Megare. Smrt mu je prouzrokovala kći Scila: za ljubav Minoja ona iz očeve sede kose čupa grimizni pramen u kome leže kraljev život i sudbina Megare. Nis je preobraćen u morskog orla, a Scila u čaplju: tako kralj večito progoni kćer.

⁴⁹ Ovde se Vergilije suprotstavlja uverenjima pitagorejaca, platoničara i stoika.

⁵⁰ Sitnija morska božanstva.

⁵¹ Prelepi smrtnik, sin trojanskog kralja Laomedonta. Zaljubljena boginja Eoja (Zora) ga otima i uspeva da od Zeusa za njega izmoli besmrtnost, ali zaboravlja da zatraži i večitu mladost. Tako njihova priča ima očekivano tragikomičan epilog.

⁵² Neobične pojave koje su pratile ubistvo Cezarovo i čitav period građanskih ratova opisuju i drugi pesnici, ali i istoričari. Valja pomenuti imena poput Ovidija, Tibula, Lukana, Plinija, Plutarha, Diona Kasija.

⁵³ Grad u Makedoniji. Tu su se 42. pre n. e. odigrale dve važne bitke u kojima su trijumviri Oktavijan i Antonije porazili ostatke republikanske vojske predvođene Brutom i Kasijem.

⁵⁴ Pokrajina u Makedoniji.

⁵⁵ Planina u severnoj Trakiji; ispod nje se nalazi grad Filipi.

⁵⁶ Oktavijan Avgust, naravno.

⁵⁷ Otac Prijamov, jedan od najpoznatijih kraljeva za čije vladavine Troja postaje značajnije moćna. Po mitu, Zevs je zbog neposlušnosti kaznio Apolona i Posejdona da godinu dana služe Laomedonta ispunjavajući svaki njegov nalog. Upravo su, kako se pripoveda, oni izgradili legendarne bedeme trojanske. Po isteku službe, Laomedont prevarom lišava bogove obećane nagrade. — Ipak, čini se da Vergilije Laomedonta ovde pre pominje kao mitskog praoca svih Trojanaca, a oni se po tradiciji, znamo, drže za pretke Rimljana. Tako pesnik u maniru grčkih tragičara viši uzrok strahotama građanskih ratova i zlehudoj sudbini Rima traži u lancu nedela otaca.

Sadržaj sveske 29 (1/2004)

DANIEL MARKOVIĆ Letters, Atoms and Transfer of Meaning in <i>De rerum natura</i>	5
DRAGANA DIMITRIJEVIĆ Kako je Klodija postala Medeja? (Cic. <i>Cael.</i> 18)	20
JELENA SAVIĆ Bitka kod Magnezije u izveštaju Livijevom i Apijanovom	33
MILICA KISIĆ »Oruđe krepkih težaka«: Vergilijeve <i>Georgike</i> , knjiga I	79